

Իշխան ԴԱԴՅԱՆ

Երևանի պետական համալսարան

**ՀԱՋՈՐԴԱԿԱՆ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՆՑՔԱՅԻՆ
ԽՆԴԻՐՆԵՐՆ ՈՒ ԴԱՍԱՎԱՆԴՄԱՆ ՄԵԹՈԴՆԵՐԸ**

Սույն հոդվածը նվիրված է հաջորդական թարգմանության առանցքային խնդիրներին և դասավանդման մեթոդներին: Այն ուսումնասիրում է հաջորդական թարգմանության առանձնահատկությունները՝ քննության առնելով թարգմանաբանության ոլորտի փարբեր մասնագետների կողմից առաջադրված տեսություններն ու մոտեցումները: Փորձ է արվում վեր հանել մտավոր այն գործողությունները, որոնք տեղի են ունենում բանավոր թարգմանություն կատարելիս, ինչպես նաև մատնանշել այն խոչընդոտները որոնց թարգմանիչը բախվում է այդ բարդ գործընթացի ժամանակ: Քննության են առնվում հաջորդական թարգմանության դասավանդման մեթոդներն ու ռազմավարությունները, որոնք լայն կիրառում ունեն: Ներկայացվում են նաև մի շարք նոր մոտեցումներ և վարժություններ, որոնք կհեշտացնեն հաջորդական թարգմանիչի վերապատրաստման գործընթացը և վերջինիս կզինեն համապատասխան հմտություններով: Վարժություններն ընտրված են՝ ելնելով Դ. Ջիլի առաջադրած մոդելից, որը ներկայացնում է այն հիմնական գործողությունները, որոնց վրա թարգմանիչը ծախսում է իր մտավոր էներգիան:

Բանալի բառեր. հաջորդական թարգմանություն, մտավոր գործողություններ, մտավոր էներգիա, բանավոր թարգմանիչի վերապատրաստում, դասավանդման մեթոդներ

Բանավոր թարգմանիչի մասնագիտությունը, հիրավի, չափազանց գրավիչ է, սակայն ոլորտում լուրջ հաջողության հասնելու համար պահանջվում է տարիների անխոնջ աշխատանք, ինչպես նաև բնատուր լեզվական ձիրք: Ինչպես Հոֆմանն է նշում, հմուտ թարգմանիչ դառնալու համար կարող է պահանջվել վեցից տասը տարի: Վերջինիս համոզմամբ՝ փորձի ընթացքում բանավոր թարգմանիչը սկսում է առավել խորքային և սկզբունքային մոտեցում ցուցաբերել առկա խնդիրներին, և տարիների ընթացքում թարգմանելու գիտակցված ջանքը աստիճանաբար վերածվում է ինքնըստինքյան տեղի ունեցող գործընթացի /Hoffman, 1997: 198/:

Ինչպես սկսնակ, այնպես էլ փարձառու թարգմանիչները պետք է անընդհատ աշխատեն իրենց կարողությունների և հմտությունների զարգացման ուղղությամբ: Ըստ Էրիկսոնի՝ ոչ ոք մասնագիտական նվաճումներ միանգամից ձեռք չի բերում: Այն աստիճանաբար տեղի ունեցող գործընթաց է: Սպորտի բնագավառի ներկայացուցիչները իրենց մասնագիտական գործունեության զազաթնակետին հասնում են կյանքի երկրորդ տասնամյակի վերջերին, մինչդեռ արվեստի և գիտության ներկայացուցիչները՝ մեկ տասնամյակ ավելի ուշ: Նույնիսկ շնորհաշատ մարդիկ, ինչպես սպորտի, այնպես էլ գիտության և արվեստի բնագավառում, մասնագիտական կատարելության հասնում են առնվազն տասը տարի անդադար աշխատանքից հետո /Ericsson et al., 1993/:

Բանավոր թարգմանչի ուղին բարդ է և խոչընդոտներով լի: Նա ստիպված է աշխատել ժամանակային խիստ սահմանափակումների պայմաններում՝ լսողությամբ ընկալված տեքստը հասցեատիրոջը միանգամից փոխանցելու նպատակով՝ չաղավաղելով ստացված տեղեկության ընդհանուր իմաստը: Բանավոր թարգմանության հմտությունը ձևավորվում է համապատասխան վերապատրաստման ընթացքում, մինչդեռ այն հղկվում և կատարելագործվում է տարիների փորձի արդյունքում:

Որպեսզի սովորողի մեջ ձևավորվեն մասնագիտական հմտություններ, անհրաժեշտ է ստեղծել համապատասխան գործնական պայմաններ, որի դեպքում առաջընթացն ավելի շուտ նկատելի կլինի:

Տարբերակվում է բանավոր թարգմանության երկու հիմնական տեսակ՝ համընթաց և հաջորդական: Սույն հետազոտության առանցքում հաջորդական թարգմանության ուսումնասիրությունն է՝ միտված վերհանելու այն խնդիրները, որոնց թարգմանիչը բախվում է հաջորդական թարգմանություն կատարելիս և մատնանշելու դրանց հաղթահարման մեթոդներն ու ռազմավարությունները:

Նախ և առաջ հասկանանք՝ ինչ է հաջորդական թարգմանությունը: Գոնսալեսը տալիս է հետևյալ սահմանումը. թարգմանիչը սպասում է մինչև բանախոսն աղբյուր լեզվով ասի իր խոսքը, որից հետո միայն այն վերարտադրվում է թիրախ լեզվով /Gonzalez et al., 1991: 379/:

Տարբերակվում է հաջորդական թարգմանության երկու տեսակ՝ կարճ և երկար: Կարճի դեպքում խոսքը ենթարկվում է մասնատումների. յուրաքանչյուր նախադասությունից հետո տրվում է դադար, որպեսզի թարգմանիչը թարգմանի այն: Երկարի դեպքում թարգմանվող նյութը կարող է ձգվել մեկ պարբերության մինչև խոսքն ամբողջությամբ: Բանավոր թարգմանության դեպքում կարևոր է թարգմանչի ներկայությունը, որը, ըստ Սելեսկովիչի, այն առանձնահատուկ գիծն է, որը տարբերակում է բանավոր թարգմանությունը գրավորից /Seleskovich, 1978a/:

Բանավոր թարգմանչի վերապատրաստման ժամանակ անհրաժեշտ է հավասարաչափ շեշտադրել ինչպես թարգմանության բուն գործընթացը, այնպես էլ դրանից բխող վերջնարդյունքը:

Թարգմանության գործընթաց ասելով՝ նկատի ունենք այն, ինչ տեղի է ունենում թարգմանչի գլխում, երբ նա լսում է խոսքը, վերլուծում այն և փորձում ասվածը մեկ լեզվից փոխանցել մեկ այլ լեզու: Վերջնարդյունքը թիրախ լեզվով վերարտադրված ավարտուն խոսքն է: Առաջինն անտեսանելի է, և գործնական պարապմունքների ընթացքում որևէ մեկ այլ անձ չի կարող վերահսկել այն: Միայն ինքը՝ թարգմանիչը, կարող է հետադարձ հայացք գցել հասկանալու համար, թե որոնք են այն բարդությունները, որոնց ինքը բախվել է մտավոր գործողությունները կատարելիս, և փորձել աստիճանաբար հաղթահարել դրանք: Ըստ Ջիլի՝ առաջնահերթ պետք է շեշտադրել թարգմանության ընթացքում տեղի ունեցող մտավոր գործողությունները և, ճիշտ մեթոդներ որդեգրելու միջոցով, շարունակաբար կատարելագործել դրանք: Վերջինիս համոզմամբ՝ այդ փուլում վերջնարդյունքի վրա կենտրոնանալ պետք չէ, փոխարենը պետք է սովորողին տալ անհրաժեշտ գործիքակազմ և հիմնարար գիտելիքներ թարգմանական գործընթացների վերաբերյալ. «Անհրաժեշտ է ոչ թե կենտրոնանալ բառերի և կառույցների վրա, այլ մատնանշել, թե ինչու է սովորողը կատարել այս կամ այն սխալը՝ ընգծելով անհրաժեշտ մարտավարությունների հետագա կիրառումը» /Gile, 1995: 10-11/:

Ջիլի համոզմամբ տարբեր մոտեցումներ ուսումնասիրելու արդյունքում է միայն հնարավոր ընտրել և մշակել թարգմանական արդյունավետ մեթոդներ:

Բանավոր թարգմանություն կատարելիս ուղեղը կատարում է մի շարք գործողություններ, որոնք պահանջում են մտավոր մեծ էներգիա, ինչը մարդու մոտ անսահմանափակ չէ: Դա է պատճառը, որ թարգմանության ինչ-որ մի փուլում այդ էներգիան սպառվում է՝ հանգեցնելով որակի անկման:

Ջիլն առաջադրում է մի մոդել (Effort Model)՝ որի համաձայն առանձնացվում է մտավոր երեք գործողություն կամ թարգմանչական ջանք.

1. լսելու և վերլուծելու համար գործադրվող ջանք, որի շնորհիվ թարգմանիչը կենտրոնացնում է իր ուշադրությունը՝ աղբյուր լեզվով հնչող խոսքն ընկալելու և վերլուծելու համար,
2. խոսքի վերարտադրամանն ուղղված ջանք, որպեսզի թարգմանիչը կարողանա ասվածը թիրախ լեզվով ներկայացնել լսարանին,
3. տեղեկությունը կարճատև հիշողության միջոցով մտապահելու ջանք, մինչ նյութի՝ ամբողջությամբ թիրախ լեզվով ներկայացնելը /Gile, 2001/:

Հաջորդական թարգմանության դեպքում թարգմանիչը հնարավորություն ունի ավելի մեծ ուշադրություն դարձնելու նյութին, քանի որ տեղեկությունը տրվում է ընդհատումներով: Համընթաց թարգմանության դեպքում տեղեկության հոսքն անդադար է, ուստի թարգմանիչը, օգտագործելով իր կարճատև հիշողությունը, այն մտովի ենթարկում է մշակման՝ միաժամանակ և՛ աղբյուր, և՛ թիրախ լեզուներով:

Համընթաց թարգմանություն կատարելիս թարգմանչի առաջնային խնդիրն է անել այնպես, որ խոսքը թիրախ լեզվով վերարտադրելիս աղբյուր լեզուն խոչընդոտ չհանդիսանա: Հաջորդական թարգմանության դեպքում այդպիսի խնդիր չկա, քանի որ թարգմանիչը կատարում է գրառումներ և այնուհետ խոսքը փոխանցում թիրախ լսարանին: Համընթաց թարգմանության դեպքում գրեթե անհաղթահարելի մարտահրավեր է բանախոսի չափազանց արագ խոսելը՝ հատկապես, երբ տրվում է տեխնիկական բառապաշարով հագեցած տեղեկություն: Այս դեպքում թարգմանիչը ստիպված է նույնչափ արագ թարգմանել, ինչի արդյունքում կտրուկ ընկնում է թարգմանության որակը: Հաջորդականի դեպքում թարգմանիչն ինքն է ընտրում, թե ինչ տեմպով վերարտադրի խոսքը: Հաջորդական թարգմանության առավելություններից մեկն այն է, որ թարգմանիչն ունի երկարատև հիշողությունը գործի դնելու ժամանակ, ինչը թույլ է տալիս առավել ճշգրիտ և մանրամասն վերարտադրել խոսքը: Թարգմանիչը նաև հնարավորություն ունի անդրադառնալ տեքստի բոլոր նրբություններին, որոնք հիմնականում բաց են թողնվում համընթաց թարգմանության դեպքում: Այդուհանդերձ, ինչպես համընթաց, այնպես էլ հաջորդական թարգմանության դեպքում թարգմանիչը պետք է ճշգրտորեն վերարտադրի աղբյուր տեքստի քերականական և բառային առանձնահատկությունները, ինչպես նաև՝ ոճն ու բովանդակությունը:

Հաջորդական թարգմանության ժամանակ մեկ այլ կարևոր անհրաժեշտություն է գրառումներ կատարելը: Իլգը և Լամբերտը կարևորում են այս գործընթացի դերը հաջորդական թարգմանության գործում /Ilg, Lambert, 1996/, մինչդեռ Սելեսկովիչը նշում է, որ գրառումներ կատարելը նշանակալից դեր չի խաղում և արդյունավետ չէ հաջորդական թարգմանություն իրականացնելիս: Նրա կարծիքով, եթե թարգմանիչը լիովին ըմբռնել է խոսքը, ապա ինքնաբերաբար կհիշի այն /Seleskovich, 1978a/: Ինչպես վերը նշվեց, հաջորդական թարգմանության դեպքում գործընթացը փոքր-ինչ ավելի դյուրին է դառնում խոսքը ձևակերպելու և վերարտադրելու բավարար ժամանակի շնորհիվ: Որոշ թարգմանիչների պնդմամբ՝ հաջորդականը համընթաց թարգմանությունից ավելի բարդ է, քանի որ պետք է անդադար ջանք գործադրել՝ տեղեկությունը մտապահելու համար: Բանավոր թարգմանության այս երկու տեսակների միջև զուգահեռներ տանելն այնքան էլ ճիշտ չէ, քանի որ ճանաչողական մա-

կարդակում տեղի ունեցող գործընթացները միանգամայն տարբեր են: Միանշանակ է այն պնդումը, որ հաջորդական թարգմանությունը ավելի ժամանակատար է, չնայած որ ավելի քիչ ջանք է պահանջում: Բացի այդ, հասցեատերը ժամանակ ունի մարսելու փոխանցված տեղեկությունը՝ մինչև թարգմանչի նոր տեղեկություն տրամադրելը: Վերադառնալով Ջիլի առաջադրած մոդելին՝ նշենք, որ լսելու ընթացքում թարգմանիչը ջանք է գործադրում, որպեսզի լիովին ընկալի ստացված տեղեկությունը: Սա մի գործընթաց է, որը ինքնըստինքյան տեղի չի ունենում: Օրինակ, եթե տեխնիկական բնույթի որևէ խնդիր ներկայացնելիս բանախոսի խոսքը արագ է, ապա թարգմանչի կողմից ավելի մեծ ջանք է գործադրվում՝ լսածն ընկալելու և վերլուծելու համար: Թեև այստեղ օգնության են հասնում գրառումները:

Յուրաքանչյուր թարգմանիչ պարտավոր է մշակել գրառումների իր համակարգը, այլապես օգնելու փոխարեն, գրառում կատարելը կշեղի թարգմանչի ուշադրությունը խոսքը լսելու և ընկալելու գործընթացից: Հաջորդական թարգմանության դեպքում միաժամանակ գործի են դրվում կարճատև և երկարատև հիշողությունները, ինչպես նաև մտավոր շատ այլ գործընթացներ: Ամեն անգամ տեղեկության նոր պատահիկ ստանալիս կարճատև և երկարատև հիշողությունները աշխատում են միանգամայն այլ մեխանիզմներով:

Ըստ Ջիլի՝ խոսքը թիրախ լեզու փոխանցելու փուլում թարգմանիչն այլևս ստիպված չէ իր մտավոր էներգիան հավասարաչափ բաշխել մի քանի գործողությունների՝ լսելու, վերլուծելու և գրառումներ կատարելու միջև /Gile, 2001: 2/: Այդ դեպքում թարգմանչի միակ խնդիրը մնում է սեփական գրառումները վերծանելը: Թարգմանիչները հաճախ հենվում են տեսողական հիշողության վրա և իրենց գրառումները կատարում այնպես, որ վերջիններս աղբյուր տեքստի առանցքային կետերն արտացոլեն ճիշտ հաջորդականությամբ:

Հաջորդական թարգմանություն կատարելու համար անհրաժեշտ ճանաչողական գործընթացների մասին հստակ պատկերացում ունենալու դեպքում դասավանդողը կկարողանա կենտրոնանալ կարճ ժամանակում մեծ արդյունքի հասնելուն ուղղված առաջադրանքների վրա: Առաջադրանքները պետք է ընտրվեն այնպես, որ դրանք համապատասխանեն սովորողի կարողություններին:

Պատճառները, որոնք կարող են հանգեցնել թարգմանական սխալների, բազմաթիվ են, և միայն սովորողի ուշադրությունն այդ սխալների վրա հրավիրելու, դրանք մանրամասն քննարկելու միջոցով կարելի է աստիճանաբար ձերբազատվել դրանցից:

Հաջորդական թարգմանության ընթացքում հանդիպող խոչընդոտները հիմնականում առնչվում են խոսքի ընկալմանը, ձևակերպմանը և

փոխանցմանը: Առաջնահերթ կերպով պետք է հասկանալ այդ խոչընդոտների առաջացման պատճառները, և թե դրանք ինչպես են անդրադարձել հաղորդակցության գործընթացի վրա. աղճատվել է արդյոք իմաստը, աղավաղվել է խոսքի լեզվաոճական երանգավորումը և այլն:

Խոսելու ընթացքում թույլ տրված սխալների մատնանշումը և մեկնությունը կարևոր դեր են կատարում լեզվի ուսուցման գործընթացում: Սխալները և հաղորդակցության վրա դրանց ունեցած ազդեցությունը հասկանալուց հետո անհրաժեշտ է կազմել հետագա փուլերում դրանցից ազատվելուն ուղղված գործողությունների պլան: Օրինակ, եթե սովորողը թարգմանության ընթացքում բանախոսի խոսքը լիարժեք չըմբռնելու պատճառով թույլ է տալիս լուրջ սխալներ, ապա անհրաժեշտ է ուսումնասիրել քննարկվող թեմային վերաբերող նյութեր:

Թարգմանության բուն գործընթացն անհրաժեշտ է վերածել մասերի՝ առավել տեսանելի դարձնելու այն բաղադրիչները, որոնց վրա պետք է առանձնահատուկ ուշադրություն դարձնել: Այնուհետև կրկնողական վարժությունների միջոցով դրանք պետք է վերածել մեքենայաբար տեղի ունեցող գործողությունների: Օրինակ՝ բանավոր թարգմանելիս խոչընդոտ կարող է հանդիսանալ աղմուկը: Այդ դեպքում անհրաժեշտ է մշակել համապատասխան ռազմավարություն այդ խոչընդոտը վերացնելու համար:

Դասընթացի ժամանակ պետք է առաջին հերթին զարգացնել սովորողի լեզվական կարողությունները՝ շեշտադրելով և՛ աղբյուր, և՛ թիրախ լեզուները, որոնք կօգնեն հստակ ըմբռնել աղբյուր լեզվով փոխանցված տեղեկությունը: Այնուհետև աշխատել սովորողի՝ խոսքը լսարանին փոխանցելու կարողությունները զարգացնելու ուղղությամբ, որպեսզի վերջինս կարողանա ստացված տեղեկությունն անսխալ վերարտադրել թիրախ լեզվով՝ պահպանելով ոճական բոլոր առանձնահատկությունները: Անհրաժեշտ է նաև սովորողին զինել համապատասխան հմտություններով թարգմանելիս արդյունավետ մեթոդներ և ռազմավարություններ կիրառելու նպատակով:

Բանավոր թարգմանիչը պետք է ունենա լեզվական ճկունություն, միջմշակութային իրազեկություն և միջանձնային հմտություններ, որոնք էլ ավելի կհեշտացնեն հաղորդակցության գործընթացը /Roberts, 1995/:

Ինչպես Անջելելին է նշում, բանավոր թարգմանությունը պահանջում է լեզվական և սոցիալ-մշակութային հարուստ գիտելիքներ: Բանավոր թարգմանիչը պետք է կատարելապես տիրապետի խոսքն արագ և ճիշտ վերլուծելու հմտությանը և կարողանա միաժամանակ կատարել մտավոր տարաբնույթ գործողություններ, զինված լինի թեմայի վերաբերյալ խորը գիտելիքներով, ունենա հաղորդակցման հմտություններ, տիրապետի

հոետորական արվեստին, ինչպես նաև մասնագիտական էթիկայի կանոններին /Angelelli, 2006/:

Թեև բանավոր թարգմանչի առաջնային նպատակը պետք է լինի մտքի ճշգրիտ փոխանցումը, սակայն կարևոր է նաև, որ նա կարողանա թարգմանելիս արագ մտաբերել բառերի համարժեքները: Դե Գրուֆի կարծիքով՝ բառերի համարժեքները ակնթարթորեն մտաբերելու կարողությունը պետք է այնքան զարգացնել, որ այն դառնա մեքենայական գործընթաց: Դա կօգնի բարդ թարգմանությունների ընթացքում մտավոր մեծ էներգիա խնայել: Այդ դեպքում բանավոր թարգմանիչը հնարավորություն կունենա իր մտավոր ռեսուրսներն ուղղել այն գործընթացներին, որոնք չեն կարող մեքենայորեն կատարվել /DeGroot, 2000: 55/:

Բանավոր թարգմանիչը պետք է ունենա կատարյալ հիշողություն: Ըստ Աթքինսոնի և Շիֆրինի առաջարկած մոդելի՝ տարբերակվում են հիշողության հետևյալ տեսակները, որոնք բանավոր թարգմանության ժամանակ աշխատում են ներքոնշված հերթականությամբ.

ա) Զգայական հիշողություն. մարդու զգայարանները կարողանում են մեկ ակնթարթում շրջապատող աշխարհի նկատմամբ տեղեկություն կուտակել: Հիշողության մեջ դրանք մնում են գույների և պատկերների տեսքով՝ չունենալով հստակ նշանակություն:

բ) Կարճատև հիշողություն. այստեղ ստացված տեղեկությունը ենթարկվում է մշակման, որի արդյունքում երկարատև հիշողության շնորհիվ մեր լսածին և տեսածին իմաստ է հաղորդվում: Կարճատև հիշողության մեջ տեղեկությունը պահպանվում է 15-ից 30 վայրկյան:

գ) Երկարատև հիշողություն. վերջինիս տարրությունն անսահմանափակ է, և ցանկացած տեղեկություն կարող է պահպանվել անժամկետ /Atkinson, Shiffrin, 1968/:

Բանավոր թարգմանության դեպքում չափազանց կարևոր է զարգացնել կարճատև հիշողությունը: Կարճատև հիշողությունը չզարգացնելու դեպքում կարող են ի հայտ գալ բազմաթիվ բացթողումներ՝ լրացումներից և միջանկյալ նախադասություններից մինչև ամբողջական մտքեր: Լավ հիշողության բացակայությունը հանգեցնում է մոտավոր թարգմանության. թարգմանիչը հիշում է բանախոսի հիմնական միտքը, սակայն չի հիշում կարևոր մանրամասներ: Այդ դեպքում թարգմանչին օգնության են հասնում գրառումները:

Հաջորդական թարգմանություն կատարելիս, որպես կանոն, գրի են առնվում հատուկ անունները և տարբեթվերը, քանի որ տեղեկատվության հոսքի մեջ գրեթե անհնար է հիշել դրանք: Առանձնահատուկ ուշադրություն պետք է դարձնել տեխնիկական բնույթի բառերին ու տերմիններին, որոնք նշանակալից դեր են կատարում խոսքը ճշգրիտ թարգմանելու գործում:

Պետք է նշել, որ գրառումներ կատարելը մեխանիկական աշխատանք չէ: Գրառումներ կատարելիս թարգմանիչը ստիպված է վերծանել խոսքը, որպեսզի գրառումները լինեն հնարավորինս սեղմ, հստակ արտացոլեն մտքերի հերթականությունը և խթանեն թարգմանչի հիշողությունը: Երկար շարադրանքների դեպքում թարգմանիչը չի կարողանա ուշադրությամբ հետևել բանախոսի մտքին:

Բանավոր թարգմանության դասավանդման տասնյակ տարիների փորձի ընթացքում մշակվել են բազում մեթոդներ և ռազմավարություններ: Սակայն տեխնոլոգիական ոլորտի սրընթաց զարգացման պարագայում անհրաժեշտություն է առաջանում վերանայել և լրամշակել գոյություն ունեցող մեթոդական գործիքակազմը և գործածել արդի մեթոդներ և մոտեցումներ, ինչպես նաև ընտրել ժամանակին համահունչ թեմաներ և լեզվանյութ:

Ստորև սեղմ ներկայացված են ինչպես լայնորեն կիրառվող, այնպես էլ դասավանդման սեփական փորձի ընթացքում մշակված մեթոդներն ու մոտեցումները: Վերջիններիս կիրառման առանձնահատկություններն առավել ցայտուն դարձնելու համար առաջադրվել են նաև մի շարք վարժություններ, որոնք, անհրաժեշտության դեպքում, կարելի է ենթարկել որոշակի փոփոխությունների՝ համապատասխանեցնելու լսարանի լեզվական կարիքներին:

Նշենք, որ տեքստում քննարկվող մեթոդների ընտրության համար հիմք է հանդիսացել Ջիլի առաջադրած մոդելը, որը ներկայացնում է այն հիմնական գործողությունները, որոնց վրա թարգմանիչը ծախսում է իր մտավոր էներգիան:

Ինչպես արդեն նշել ենք, բանավոր թարգմանություն կատարելու համար անհրաժեշտ է նախ և առաջ զարգացնել սովորողի լեզվական հմտությունները: Ուստի նախընտրելի է սկսել այնպիսի նյութերից, որոնք համեմատաբար հեշտ են և դյուրըմբռնելի, այսինքն՝ ծանրաբեռնված չեն անձանոթ բառապաշարով և քերականական բարդ կառույցներով:

Ունկնդրման գործընթացը պետք է առավելագույնս ակտիվ լինի: Սովորողը պետք է ուշադրություն դարձնի խոսքի ընթացքում կիրառվող յուրաքանչյուր բառին՝ հասկանալու, թե ինչպես է այն հնչում մյուս բառերի հետ համադրությամբ: Օրինակ՝ հաճախ բառերն արագ արտասանելու արդյունքում լեզվակիրները միաձուլում են հնչյունները (how's it going? - howsagoın): Պետք է մշակվեն այնպիսի վարժություններ, որոնք հնարավորություն կտան ծանոթանալու տվյալ օտար լեզվի հնչողությանը: Սովորողի ուշադրությունը պետք է հրավիրել խոսքի ձայնային ելևէջավորման ու շեշտավորման վրա: Լսողական վարժություններ կատարելիս պետք է ժամանակային սեղմ սահմանափակումներ չդնել: Եթե սովորողը միանգամից չի ընկալում նյութը, ապա պետք է հնարավորություն տալ այն լսե-

լու երկրորդ, երրորդ և ավելի անգամներ: Կարևոր է, որ դասավանդողը վստահության մթնոլորտ ձևավորի, որպեսզի սովորողը լսածը սխալ ըմբռնելու կամ առհասարակ չըմբռնելու դեպքում չկաշկանդվի բարձրաձայնելու այն:

Հարկավոր է նաև բարձրաձայն կրկնել լսածը: Նախապես տեքստը պետք է տրոհել կարճ նախադասությունների և յուրաքանչյուր նախադասությունից հետո դադար տալ, որպեսզի սովորողը բարձրաձայն կրկնի այն: Եթե ի հայտ են գալիս այնպիսի բառեր, որոնք անձանոթ են սովորողին, և որոնց պատճառով վերջինս դժվարանում է ըմբռնել միտքը, ապա պետք է միանգամից միջամտել և հուշել դրանց նշանակությունը, այլ հարկավոր է համբերատար սպասել մինչև դարձյալ մի քանի անգամ լսելուց հետո նա բառերի իմաստն ընկալի համատեքստում: Բարձրաձայն կրկնելիս սովորողը կարող է կատարել արտասանական մի շարք սխալներ, որոնք պետք է ուղղվեն դասավանդողի կողմից, իսկ անհրաժեշտության դեպքում պետք է բացատրություն տրվի արտասանական այլ նրբությունների վերաբերյալ: Նյութը նախադասություն առ նախադասություն կրկնելուց հետո, անհրաժեշտ է տրամադրել խոսքի տեքստային տարբերակը, որպեսզի սովորողը լսելուց զատ նաև հետևի դրան: Դա էլ ավելի կամրապնդի արտասանական առանձնահատկությունների մասին վերջինիս գիտելիքները և անձանոթ բառապաշարը: Առանձնակի կարևորություն ունի սովորողին ոգևորելը: Առաջադրանքը ճիշտ կատարելու դեպքում ցանկալի է հնչեցնել գովեստի խոսքեր: Դա կօգնի վճռական տրամադրվածությամբ հաղթահարել հետագա փուլերը: Չափազանց կարևոր է նաև թարգմանչի վերլուծական մտքի առկայությունը: Ուստի դասընթացի առանցքային կետերից մեկը պետք է լինի սովորողի մեջ նյութը ճիշտ վերլուծելու կարողությունը զարգացնելը:

Գոյություն ունեն բազմաթիվ մեթոդներ, որոնց միջոցով հնարավոր է սովորողին ստիպել վերլուծական մոտեցում ցուցաբերել նյութի վերաբերյալ: Օրինակ՝ կարելի է ընտրել 15-20 բոլոր տևողությամբ որևէ տեսանյութ և այն բաժանել մի քանի ավարտուն մասերի՝ յուրաքանչյուրը հինգ բոլոր տևողությամբ: Առաջին հատվածը լսելուց հետո առանձնացվում են մի քանի միտք, որոնք առանցքային են տվյալ դեպքում: Այնուհետև սովորողը փորձում է իր բառերով ամփոփ ներկայացնել ընտրված պատահիկը: Վարժությունը ստիպում է առավելագույնս կենտրոնանալ նյութի վրա և մտովի նախանշել այն, ինչը սեղմ կներկայացնի նյութի բովանդակությունը:

Գիլիսն առաջարկում է մի վարժություն, որն օգնում է զարգացնել սովորողի վերլուծական միտքը, ինչպես նաև խրախուսում թարգմանելուց առաջ հնարավորինս ծանոթանալ թեմային՝ դրա վերաբերյալ բազմաբնույթ նյութեր ուսումնասիրելու միջոցով: Վարժությունը կարելի է կա-

տարել ինչպես մայրենի, այնպես էլ օտար լեզվով: Օգտվելով լրատվական տարբեր աղբյուրներից՝ դասավանդողը նախապես առանձնացնում է մի քանի հոդվածների վերնագրեր: Նախապատվությունը տրվում է այնպիսի վերնագրերին, որոնք կգրավեն սովորողի ուշադրությունը, ինչպես նաև ամփոփ ներկայացնեն նյութի բովանդակությունը: Օրինակ՝

Highlights from Jan. 6 Hearing on Trump's Actions during Attack on the Capitol

MSNBC

Սովորողը վերնագիրը բաժանում է բաղադրիչների և փորձում հասկանալ, թե բովանդակային առումով ինչ կապ կա դրանց միջև, ինչպես նաև ներկայացվող դեպքերի վերաբերյալ տեղեկություն է հավաքում:

Ո՞վ է Դոնալդ Թրամփը:

Դոնալդ Թրամփը Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների 45-րդ նախագահն է՝ Հանրապետական կուսակցության ներկայացուցիչ, որը, 2020 թվականի նախագահական ընտրություններում պարտվելով, իր լիազորությունները փոխանցեց Դեմոկրատական կուսակցության ներկայացուցիչ Զո Բայդենին:

Ի՞նչ հարձակման մասին է խոսքը:

Նախագահական ընտրություններում պարտություն կրելուց հետո Դոնալդ Թրամփը, չընդունելով ընտրության արդյունքները և պնդելով, որ Զո Բայդենը հաղթանակ է փարել մի շարք նահանգների ընտրատեղամասերում զանգվածային մեքենայությունների շնորհիվ, իր աջակիցներին կոչ է անում Սպիտակ տան մոտ հունվարի 6-ին կազմակերպել հանրահավաք, որպեսզի խափանեն ընտրությունների արդյունքների վավերացման գործընթացը: Արդյունքում 2021 թ.-ի հունվարի 6-ին Թրամփի կողմնակիցները ներխուժում են ԱՄՆ կոնգրեսի նիստերի գումարման շենք՝ Կապիտոլիում:

Ի՞նչ դատական լուսմների մասին է խոսքը:

2021 թ.-ի հունիսի 30-ին ԱՄՆ Ներկայացուցիչների պալատի որոշմամբ ստեղծվում է հատուկ հանձնաժողով՝ Կապիտոլիումի վրա հարձակման վերաբերյալ հետաքննություն անցկացնելու նպատակով: Որոշվում է անցկացնել վեց բաց լուսմ՝ հանրայնորեն ներկայացնելու նախկին նախագահ Թրամփի հակապետական, հակաժողովրդավարական, հանցավոր գործունեությունը:

Ցանկալի է հնարավորինս շատ տեղեկություն հավաքել նյութի վերաբերյալ, ինչը ոչ միայն կօգնի թարգմանական գործընթացին, այլև

կընդլայնի սովորողի մտահորիզոնը և նրան կզինի զանազան ոլորտների վերաբերյալ խորը գիտելիքներով:

Մեկ այլ վարժանք, որը նպաստում է վերլուծական մտքի զարգացմանը, մտավոր քարտեզն է: Այն հնարավորություն է տալիս տեղեկությունը տեսողաբար կազմակերպել այնպես, որ բովանդակությունը կազմող մտքերի միջև գոյություն ունեցող իմաստային կապը հստակ տեսանելի դառնա: Մտավոր քարտեզը պատկերվում է դատարկ էջի վրա: Մեջտեղում գծային կլորի մեջ ներկայացվում է կենտրոնական գաղափարը, իսկ դրանից բխող առանցքային մյուս գաղափարները միանում են կենտրոնին: Վերջիններս էլ, իրենց հերթին ճյուղավորվելով, տրամադրում են մանրամասներ: Կարևոր է պահպանել դրանց հերթագայությունն ըստ կարևորության:

Գոյություն ունեն բազմաթիվ այլ վարժություններ, որոնց միջոցով կարելի է սովորողի մեջ զարգացնել վերլուծական միտք:

Սովորողին է տրամադրվում խառը դասավորություն ունեցող պարբերություններից բաղկացած տեքստ: Դրանք ընթերցելուց հետո նա պետք է պարբերությունները դասավորի ճիշտ հաջորդականությամբ: Նույն վարժությունը կարելի է կատարել մեկ այլ ձևով: Սակայն այս դեպքում ոչ թե խախտված է պարբերությունների հաջորդականությունը, այլ տեքստն առհասարակ բաժանված չէ մասերի: Սովորողն ինքը պետք է տեքստն ընթերցելուց հետո տրոհի այն այնպես, որ ստացվեն մյուսին տրամաբանորեն հերթագայող պարբերություններ:

Ներկայացվող նյութը հեշտորեն մտապահելու և վերլուծության ենթարկելու համար անհրաժեշտ է կենտրոնանալ ոչ թե բառերի, այլ՝ դրանց իմաստի վրա: Արդյունքում երևակայության տիրույթում կձևավորվեն որոշակի պատկերներ. գործընթաց, որը կարող ենք պայմանականորեն անվանել մտապատկերում (վիզուալիզացիա): Այս դեպքում, սովորողը ոչ թե փորձում է բառացի վերարտադրել բանախոսի խոսքը, այլ ներկայացնում է այն պատկերները, որ այդ բառերը ձևավորել են իր երևակայության մեջ:

Մտապատկերման միջոցով վերլուծական միտքը զարգացնելու համար կարելի է մշակել զանազան վարժանքներ: Նախնական փուլում նախընտրելի է սկսել այնպիսի նյութից, որի վերաբերյալ սովորողը որոշակի պատկերացում ունի: Օրինակ՝ կարելի է ներկայացնել համառոտ տեղեկություն Տիտանիկի խորտակման մասին և բարձրաձայն ընթերցել այն.

[...] four days into its maiden voyage in 1912, the Titanic struck an iceberg, and less than three hours later it sank. The drama of the eyewitness accounts and the great loss of life helped make it one of the most well-known tragedies in modern history. After the 1985 discovery of its wreckage, interest in the Titanic

only increased, and its enduring appeal was evident with the huge success of James Cameron's 1997 film about the doomed ocean liner (Tikkanen, 2022 in Britannica).

Այնուհետև սովորողը ներկայացնում է, թե ինչ պատկերներ առաջացան Տիտանիկի խորտակման մասին նյութը լսելիս: Ներկայացնենք հնարավոր տարբերակ.

«Պատմությունը լսելիս յուրքանջյուր բառ որոշակի պատկերներ առաջացրեց գլխումս: Մտովի պատկերացրի, թե մարդիկ ինչ ոգևորությամբ են սպասում այդ հսկայական նավով ծովային ճամփորդության մեկնելուն: Սակայն ճամփորդության կեսին խանդավառությունը, զվարճանքն ու վայելքը փոխարինվում են տրագիկ, սարսափի և անելանելիության սոսկալի զգացումով, երբ անձայրաժիր օվկիանոսի մեջտեղում նավը հարվածում է վիթխարի սառցաբեկորին: Պատկերացրի, թե ինչպես են մարդիկ խուճապի մատնված փորձում փրկության ելք գտնել, մինչդեռ նավը սկսում է դանդաղ խորտակվել: Ջրի սառնությունը մտնելով ոսկորներդ՝ այլևս թույլ չի տալիս դիմադրել, և մնում է մի բան. համակերպվել մահվան հետ...»:

Նախքան տեքստն ընթերցելը՝ կարելի է սովորողին ծանոթացնել բառապաշարին, որպեսզի այն չխանգարի նյութի ամբողջությամբ ընկալմանը: Եթե նրա նկարագրածը չի համապատասխանում տեքստին, և սովորողը սկսում է շեղվել ներկայացված նյութի բուն բովանդակությունից, ապա անհրաժեշտ է միջամտել և որոշակի ուղղություն, հուշումներ տալ, որպեսզի նա կարողանան վերհիշել լսածը: Արդյունավետ է նաև, երբ սովորողը լսածը ներկայացնում է զձային պատկերների կամ նախապես մշակված նշանների տեսքով: Այն բանից հետո, երբ վերջինս հստակ տիրապետում է մտապատկերման տեխնիկային, կարելի է յուրաքանչյուր դասի վերջին տասը - տասնհինգ րոպեն նվիրել դրան:

Հաջորդական թարգմանության դասընթացի կարևոր բաղադրիչներ են կարճատև հիշողությունը զարգացնող վարժությունները: Նախապես մշակված հատուկ վարժությունների միջոցով անհրաժեշտ է ամրացնել սովորողի կարճատև հիշողությունը, որպեսզի նա կարողանա աղբյուր լեզվով մատուցված տեղեկությունը մտապահել և առանց զգալի շեղումների և բացթողումների այն ներկայացնել թիրախ լսարանին:

Մատուցվող տեղեկությունը հիշողության մեջ պահվում է երեք հիմնական՝ լսողական, տեսողական և իմաստային մակարդակներում /Rennert, 2008: 209/: Բանավոր թարգմանություն կատարելիս դա տեղի է ունենում մասնավորապես լսողական և իմաստային մակարդակում: Սա-

կայն երբեմն իրենց ելույթի ժամանակ բանախոսներն օգտագործում են տեսողական նյութեր՝ իրենց ասելիքը լսարանին առավել ընկալելի դարձնելու համար: Ուստի բանավոր թարգմանելիս կարևոր է ոչ միայն կատարել գրառումներ, այլև ձեռքի տակ ունենալ բանախոսի կողմից օգտագործվող տեսողական նյութերը:

Ելնելով վերը նշվածից՝ դասընթացի ժամանակ անհրաժեշտ է հատուկ ուշադրություն դարձնել լսողական և իմաստային մակարդակում տեղեկության կուտակման և հիշողության մեջ դրա պահպանման վրա: Դասավանդողը կարող է ընտրել 100-ից 150 բառ պարունակող միջին բարդության տեքստ և բարձր ընթերցել այն: Այնուհետև սովորողն առանց գրառումներ կատարելու փորձում է աղբյուր լեզվով մանրամասն վերարտադրել այն: Քանի որ այդ դեպքում կարևորվում են նաև մանրամասները, անհրաժեշտ է նախապես տեղեկացնել այդ մասին:

Բանախոսի խոսքը վերարտադրելիս կարելի է կիրառել հետևյալ մեթոդներից որևէ մեկը՝ խմբավորում, ընդհանրացում, համեմատություն, նկարագրություն /Naseri, 2017/:

Որպես նյութ՝ այս դեպքում նպատակահարմար է օգտագործել քաղաքական բնույթի հարցազրույցներ, որտեղ խոսքն ավելի բնական է, և գրուցակիցը նախապես չի պատրաստվել հարցերին: Առաջին մեթոդի դեպքում սովորողը նշում է բանախոսի կողմից մատնանշված առանցքային կետերը, այնուհետև փորձում վերջինիս մտքերը խմբավորել ըստ այդ կետերի: Ընդհանրացման դեպքում յուրաքանչյուր խնդրի վերաբերյալ կատարվում են ընդհանուր եզրակացություններ, իսկ համեմատության դեպքում՝ ուշադրություն է դարձվում ներկայացված փաստերի և իրադարձությունների միջև ընդհանրությունների և տարբերությունների վրա: Նկարագրության մեթոդի նպատակն է մանրամասն ներկայացնել խոսքի ժամանակ նշվող իրադարձությունները, մարդկանց, խնդիրներն ու դրանց լուծումները: Այս մեթոդների կիրառման նպատակն է մարզել սովորողի ուղեղն ու հիշողությունն այնպես, որ նա կարողանա ակնթարթորեն տարբերակել ոչ միայն առանցքային կետերը, այլև բոլոր մանրամասները, ինչպես նաև դրանց միջև գոյություն ունեցող տրամաբանական կապը:

Մեկ այլ վարժության դեպքում, որը օգնում է միաժամանակ զարգացնելու լսելու և մտապահելու հմտությունները, սովորողը լսում է թիրախ լեզվով ներկայացվող խոսքը և փորձում այն վերարտադրել այնպես, որ բնօրինակ տեքստից զգալի որևէ շեղում չլինի: Վարժությունը էլ ավելի բարդացնելու համար կարելի է ընտրել ոլորտային տեքստեր, քանի որ դրանք առանձնանում են տերմինների առատությամբ և յուրօրինակ ոճով: Ունկնդրելուց հետո դասավանդողը պահանջում է հստակ ներկայացնել այնպիսի մանրամասներ, ինչպիսիք են հատուկ անունները, տա-

րեթվերը, տեղանունները, ինչպես նաև խոսքը վերարտադրել՝ պահպանելով բոլոր տերմինները:

Պետք է նշել, որ թարգմանչի վերապատրաստման գործընթացը նաև միտված է սովորողի այնպիսի հմտությունների տիրապետմանը, որոնք թույլ կտան հնարավորինս քիչ ծանրաբեռնել հիշողությունը:

Դրան հասնելու ամենաարդյունավետ մեթոդներից մեկը տեղեկատվության մասնատումը/ սեգմենտացիան է: Այս մեթոդը հատկապես արդյունավետ է այն դեպքում, երբ աղբյուր և թիրախ լեզուները շարահյուսորեն չափազանց տարբեր են իրարից կամ, երբ ներկայացվող նյութը հստակ չէ և չունի տրամաբանական հերթագայություն:

Թարգմանելու գործընթացում տեղեկությունը կարճատև հիշողության մեջ պահելու մեկ այլ օգտավետ մեթոդ է կանխատեսումը, որի դեպքում յուրաքանչյուր նախադասության կեսից դադար է տրվում, որպեսզի սովորողը, գործի դնելով իր՝ նյութի վերաբերյալ ֆոնային գիտելիքները, փորձի կանխատեսել նախադասության մյուս հատվածը: Այս մեթոդը կիրառելի է բացառապես վերապատրաստման ժամանակ, քանի որ բուն թարգմանական գործունեության ընթացքում կիրառելու դեպքում այն կարող է ուշադրությունը շեղել և հանգեցնել ձախողման:

Ինչպես վերը նշեցինք, նյութը մտապահելու վրա ծախսած մտավոր էներգիան նվազագույնի հասցնելու համար օգնության են հասնում գրառումները: Ըստ Ֆոմինի՝ գրառումներ կատարելու գործընթացը հիմնված է խոսքի իմաստային վերլուծության, հապավումների, համառոտագրությունների, նշանների և գրառումների ուղղահայաց դասավորության սկզբունքի վրա /Фомин, 2006: 5/: Նշենք, որ գրառումների ուղղահայաց և անկյունագծային դասավորության սկզբունքն առաջին անգամ առաջ է քաշել Ռոզանը 1956 թ.-ին /Rozan, 1956/:

Մինյար-Բելորուչևն առաջարկում է մի քանի մեթոդ՝ գրառումներ կատարելու գործընթացն արդյունավետ դարձնելու նպատակով: Առաջին մեթոդի համաձայն՝ խոսքը պետք է ենթարկել իմաստաբանական վերլուծության և փորձել բանախոսի մտքերն արտահայտել հակիրճ՝ առանց երկրորդական բնույթի մանրամասների: Երկրորդը համառոտագրության մեթոդն է, որի դեպքում, բառերը գրի են առնվում ոչ թե լրիվ, այլ համառոտ ձևով՝ կրճատելով դրանց որոշ մասը: Մյուս մեթոդը գրառումների ուղղահայաց դասավորությունն է, որի դեպքում մտքերը գրի են առնվում ուղղահայաց, որպեսզի դրանք ավելի քիչ տարածք զբաղեցնեն և առավել ընթեռնելի լինեն թարգմանչի համար: Հաջորդ մեթոդը նշանների առատ կիրառումն է: Անհրաժեշտ է օգտվել այնպիսի նշաններից, որոնք ներկայացնում են ոչ թե մեկ բառ, այլ բառերի մի ամբողջ խումբ /Миньяр-Белоручев, 2005/: Բանավոր թարգմանելիս թերևս ամենից դժվարը անձնանունները, տեղանունները, կազմակերպությունների անվանումներն

ու տարբերվելը հիշելն է: Ուստի անհրաժեշտ է նախ և առաջ գրի առնել դրանք: Թարգմանչի գրառումները խիստ անհատական են. տարբեր թարգմանիչներ միևնույն նշանը տարբեր իմաստով են կիրառում, սակայն մի շարք թվաբանական նշաններ ու երկրաչափական պատկերներ կիրառվում են միևնույն նշանակությամբ: Նախընտրելի է գրառումները կատարել թիրախ լեզվով և որքան հնարավոր է՝ քիչ, այլապես դա կշեղի թարգմանչի ուշադրությունը և կխանգարի լսելու և ընկալելու գործընթացը:

Վերապատրաստման ընթացքում խորհուրդ է տրվում կարևորել թիրախ լեզվով խոսքը վերարտադրելու հմտությունների զարգացումը, օրինակ՝ կարելի է խոսքը բաժանել նախադասությունների, որպեսզի դրանք հատ առ հատ լսելուց հետո սովորողը աղբյուր լեզվով վերաձևակերպի դրանք: Այսինքն՝ այստեղ գործ ենք ունենում ներլեզվական թարգմանության հետ: Այնուհետև նույն նախադասությունները կարելի է թարգմանել թիրախ լեզվով՝ ներկայացնելով դրանց մի քանի տարբերակներ: Պետք է հատուկ ուշադրություն դարձնել աղբյուր լեզվի շարահյուսական յուրահատկությունների վրա, քանի որ երբեմն թիրախ լեզվով վերարտադրելիս տեղի է ունենում բառացի թարգմանություն, հատկապես այն դեպքում, երբ երկու լեզուների շարահյուսական կառույցները արմատապես տարբերվում են միմյանցից:

Ամփոփելով՝ նշենք, որ վերը ներկայացվածը միայն մասամբ է արտացոլում տասնամյակների ընթացքում ոլորտում ձևավորած դասավանդման մեթոդների բազմազանությունը: Դասընթացը մշակելիս յուրաքանչյուր դասավանդող ինքն է ընտրում այն մեթոդներն ու ռազմավարությունները, որոնք կհամապատասխանեն բանավոր թարգմանչի բարդ ուղին ընտրած անձանց կարողություններին՝ լուծելով նրանց առջև դրված խնդիրները:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Angelelli, C. (2006). Designing Curriculum for Healthcare Interpreter Education: A Principles Approach. C. Roy (ed.) *New Approaches to Interpreter Education*. Washington, DC: Gallaudet University Press.
2. Atkinson, R. C., Shiffrin, R. M. (1968). Chapter: Human Memory: A Proposed System and Its Control Processes. Spence K. W., Spence J. T. *The Psychology of Learning and Motivation*, v. 2. New York: Academic Press.
3. DeGroot, A. A. (2000). Complex-Skill Approach to Translation and Interpreting. S. Tirkkonen-Condit, R. Jaaskelainen (eds.) *Tapping and Mapping the Processes of Translation and Interpreting*. Philadelphia, PA: John Benjamins.

4. Ericsson, K., Krampe, R., Tesch-Romer, C. (1993). The Role of Deliberate Practice in the Acquisition of Expert Performance. *Psychological Review*, 100.
5. Gile, D. (1995) Basic Concepts and Models for Intermediate and Translator Training. Philadelphia, PA: John Benjamins.
6. Gile, D. (2001). The Role of Consecutive in Interpreter Training: A Cognitive Overview. *Communicate!* Issue 14.
7. Gillies, A. Analysis Exercises for Consecutive Interpreting. <https://www.youtube.com/watch?v=mSqw3e1ddM0>.
8. González, R., Vásquez, V., Mikkelsen, H. (1991). Fundamentals of Court Interpretation: Theory, Policy and Practice. Durham, NC: Carolina Academic Press.
9. Hoffman, R. (1997). The Cognitive Psychology of Expertise and the Domain of Interpreting. *Interpreting*, 2 (1/2).
10. Ilg, G., Lambert, S. (1996). Teaching Consecutive Interpreting. *Interpreting: International Journal of Research and Practice in Interpreting*, 1 (1).
11. Naseri, M. N. (2017). The Importance of Memory and Notetaking in the Process of Interpreting. https://www.researchgate.net/publication/346680753_The_Importance_of_Memory_and_Notetaking_in_the_Process_of_Interpreting.
12. Rennert, S. (2008). Visual Input in Simultaneous Interpreting. *Meta: Translators' Journal*.
13. Roberts, R. (1995). Student Competencies in Interpreting: Defining, Teaching and Evaluating. E. A. Winston (ed.) *Mapping Our Course: A Collaborative Venture. Proceedings of the Tenth National Convention of the Conference of Interpreter Trainers*. Charlotte, NC: Conference of Interpreter Trainers.
14. Rozan, J. F. (1956). La prise de note en interprétation consecutive. The Classical “Minimalist” Approach to Note-taking in Consecutive. Geneva: George.
15. Seleskovitch, D. (1978). Language and Cognition. D. Gerver, H. W. Sinaiko (eds.) *Language Interpretation and Communication*. New York, NY: Plenum Press, 1978a.
16. Seleskovitch, D. (2002). Language and Memory: A Study of Note-Taking in Consecutive Interpreting. F. Pochhacker, M. Shlesinger (eds.) *The Interpreting Studies Reader*. London: Routledge, 2002.
17. Tikkanen, A. Titanic (Alternate titles: “Millionaire’s Special”, “RMS Titanic”, “Royal Mail Ship Titanic”). In *Britannica*, last updated: Aug 17, 2022. <https://www.britannica.com/topic/Titanic>.
18. Миньяр-Белоручев, Р. К. (2005). Записи в последовательном переводе. Издательский дом “Проспект-АП”.
19. Фомин, С. К. (2006). Последовательный перевод. (Английский язык) Книга студента. Москва: АСТ: Восток-Запад.

И. ДАДЯН – Основные проблемы и методы преподавания последовательного перевода. – В статье рассматриваются особенности последовательного перевода, исследуя теории и подходы, предложенные целым рядом специалистов в этой области. Делается попытка наиболее полно выявить основные умственные действия, которые происходят в процессе устного перевода, а также указать на те препятствия, с которыми сталкивается переводчик в этом сложном процессе. Рассматриваются широко используемые методы и стратегии преподавания последовательного перевода. Представлен целый ряд новых подходов и упражнений, который значительно облегчит подготовку переводчика соответствующего профиля и тем самым вооружит его необходимыми навыками. Выбор упражнений осуществлен на основе предложенной Д. Джилом модели, описывающей те основные действия, на которые переводчик тратит свою умственную энергию.

Ключевые слова. последовательный перевод, умственные действия, умственная энергия, подготовка устных переводчиков, методы преподавания

I. DADYAN – Key Problems and Teaching Methods of Consecutive Interpreting. – The paper studies the peculiarities of consecutive interpreting in view of the theories and methods put forth by various translation scholars. It attempts to shed light on the mental operations that take place while interpreting and highlights the obstacles and challenges that interpreters face during that complex process. The paper also examines the common methods and strategies applied to interpreter training and proposes new ones alongside some exercises that can be used to provide learners with adequate training and required degree of skill. The choice of exercises is based on the Effort Model, proposed by D. Gile, which points to the main processes on which interpreters spend most of their mental energy.

Key words: consecutive interpreting, mental operations, mental energy, interpreter training, teaching methods

Received: 19.10.2022

Revised: 30.11.2022

Accepted: 12.12.2022